

DEPREMİ YAŞAYAN ERGENLERİN GELECEK BEKLENTİLERİNİN İÇERİĞİ+

Müge Artar*

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı depremi yaşayan ergenlerin, bu travmatik deneyim sonucunda geleceğe ilişkin planlarında değişiklik yapıp yapmadıklarını ve bu planların içeriklerinin neler olduğunu incelemektir. **Yöntem:** Bu çalışmada niteliksel yönetime dayalı görüşmeler kullanılmıştır. 8 kız, 8 erkek olmak üzere toplam 16 deprem yaşantısı olan ve İzmit bölgesinde oturan ergen çalışmaya katılmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak geliştirilen görüşme formu bireylere uygulanmıştır. Görüşmeler deşifre edilerek derinlemesine içerik analizi yapılmıştır. **Bulgular:** Derinlemesine analizleri yapılan gelecek beklentisi görüşmeleri birçok ergenin gelecek ile ilgili planlarının sayısal olarak diğer yaşlılarına

oranla, oldukça fazla olduğunu göstermektedir. Bu planların çoğunlukla, buldukları ili ya da ülkeyi değiştirmeye, hiç olmazsa yaşam şartlarını değiştirmeye, yönelik planlar olduğu görülmektedir. Bu ergenler özellikle yaşlılarından farklı olarak kişilik özelliklerini değiştirmeye yönelik çok sayıda plan oluşturmuşlardır. Planlarına ilişkin görüşleri sorulduğunda ergenlerin bunları gerçekleştirmede umutsuz oldukları görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ergenlik dönemi, gelecek beklentisi, travma, deprem yaşantısı

Contents of Future Orientations of Adolescents Who Lived an Earthquake in 1999

ABSTRACT

Object: The main aim of this study is to investigate whether adolescents who lived an earthquake changed their plans about their future or not. If they changed their plans, this study tries to find the contents of them. **Method:**

+ Bu araştırma 27-31 Ağustos 2003 tarihinde XI'ci Avrupa Gelişim Psikolojisi Kongresi'nde sunulan bildirinin bir bölümüdür.

* Yard. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

In this study a qualitative method used by doing interviews with adolescents. 8 girls and 8 boys totally 16 adolescent from Izmit region who lived the earthquake but were not live a close parents loss or a severe damage participated to the study. Interview schedules were developed due to the aims of the study. After interviews, their transcriptions and deep content analysis were done. **Results:** Content analysis of the interviews show that earthquake region adolescents put a lot of plans about their future and they were mostly about changing their city or country or at least to change their life styles. Different from their peers adolescents put a lot of personal characteristic goals like to be more helpful or to have a wisdom Despite all the plans it seems they are hopeless to realise these goals

Key Words: Adolescence, future orientation, trauma, earthquake experience

GİRİŞ

Türkiye’de çocuklar, ergenler ve aileleri Ağustos ve Kasım 1999’da yaşamlarını tümüyle değiştiren depremleri yaşadılar. Deprem sırasında ve devam eden günlerde birçok insan doğrudan yaşam tehdidiyle, ciddi yaralanmalarla ve yakınlarının kayıplarıyla karşı karşıya kaldı. Yakınlarının, arkadaşlarının, komşularının kayıplarının yanında, evlerini, kişisel eşyalarını yitirdiler. Butun bu travmatik yaşantılar günlük yaşamın zorluklarıyla birleşerek bireylerin yaşama ilişkin algısını değiştirmiştir. Yaşanan büyük travmalar sonucunda sosyal katılımı azalma, yaşama ve var olan çevreye duyulan ilgide azalma, yabancılaşma duyguları ile birlikte kaygı, depresyon, ve yalnızlık gibi duygular da gelişir (Hobfoll 1998).

Ergenlerin gelecek beklentisi kavramı uzun

yıllar birçok araştırmacının ilgi kaynağı olmuştur Gelecek beklentisi ergenlerin gelecek-le bağlantılı görüş, ilgi ve kaygılarını barındıran bilişsel haritalardır Bu alandaki ilk çalışma Gillispie ve Allport (1955) tarafından on ülkedeki ergenlerin planları sorularak yapılmıştır; benzer şekilde gerçekleştirilen son çalışma ise Nurmı ve arkadaşları (1999) tarafından 11 ülkede gerçekleştirilmiştir. Tüm bu çalışmalarda benzer bir biçimde başarıya ve kişiler arası ilişkilere ait planlar öne çıkmaktadır. Ergenler okulu bitirmek, bir işte başarılı olmak, unvan sahibi olmak ve sevgili bulmak, evlenmek, çocuk sahibi olmak gibi planları kişilik özelliklerine ya da yaşamsal değişikliklere ilişkin planlardan daha fazla oluşturmaktadırlar.

Ergenlik, yetişkinliğe doğru bir yolculuktur. Bu yolculukta; birçok yol, yön değiştirme, farklı taşıma araçları ve eşlik eden yolcular vardır. Butun yolculuklarda yol haritaları ve yollardan hangilerinin seçileceğine ilişkin kararlar büyük önem taşır. Yollar çoğunlukla bir yere çıkar; bunlardan bazıları yeşil aydınlık geniş bulvarlara, bazıları da dar karanlık arka sokaklara. Ama yine de birey bu yolculuklardan, özellikle de kendisiyle ilgili, birçok şey öğrenir. İşte gelecek beklentisi kavramı bu yolculukta seçilecek yolları belirleme biçimidir (Nurmı 2001).

Geleceği planlama oldukça karmaşık bir süreçtir. Temelinde güdülenme, planlama ve değerlendirme olmak üzere üç psikolojik süreç ile tanımlanmaktadır. İnsanlar önce güdülerini, değerlerini ve beklentilerini doğrultusunda geleceğe yönelik amaçlar ortaya koyarlar, kısaca bireyin geleceğe yönelik ne tür ilgileri olduğu tanımlanır. Daha sonra bu amaçları gerçekleştirmenin aşamaları oluşturulur, planlar ve problem çözme yollarını düşünülür; amaçlara nasıl ulaşılacağı

bulunmaya çalışılır En son olarak bireyler bu beklentilerine ulaşma olasılıklarını değerlendirirler, amaçlarını gerçekleştirme olasılıklarının ne kadar olduğunu bulmaya çalışırlar (Salmela-Aro 2001)

Ergenlerin geleceklere yönelik oluşturdukları beklentiler onların yetişkin yaşantılarını belirler, orn iş, yaşam biçimi, eş seçimi. Ergenlerin geleceklere nasıl girdikleri onların kimlik ve benlik oluşumlarını şekillendirir Bu alandaki çalışmalar uç temel başlıkta incelenebilir

1- Bilişsel ilgiler ve gelecek beklentisi-bilişsel uslu, yaratıcılık, soyut düşünce

2- Duygusal durum ve gelecek beklentisi-benlik kavramı, denetim odağı, başatma stratejileri, iyi olma halı

3- Gelecek beklentisini etkileyen faktörler-aile, okul, sosyo-ekonomik durum

Bu çalışmada, gelecek beklentisini etkileyen faktörler arasında daha önce incelenmemiş olan travmatik deneyimin gelecek beklentisi üzerindeki etkisi araştırılmıştır

Geleceğe ilişkin oluşturulan planların sayısı, içeriği, zaman uzaklığı, ve nedensel yüklemlemeler olmak üzere uç temel faktör araştırma birimlerini oluşturmaktadır Sayısal çokluk daha fazla gelecek planı yapıldığını, zaman uzaklığı bireyin gerçekten uzak geleceğini de düşündüğünü nedensel yüklemlemeler ise bireyin oluşturduğu planlar ve yaşam hedefleri arasındaki temel bağı göstermektedir

Yetişkinlere oranla ergenler, kendilerinin ve toplumun geleceği ile ilgili görüşlerini belirtmekte çok başarılıdırlar (Nurmi 1989) Araştırmalar genellikle ergenlerin geleceklere ilişkin iyimser

olduklarını göstermektedir (Seigner 1992, Lanz ve Rosnati 2002, Confalonieri 2002, Malmberg 2002) Gelecek bağlantılı beklentilerin çoğu yetişkin yaşantısının rolleri olarak karşımıza çıkmaktadır Eğitim, meslek ve aile ile ilgili planlar, eğlence, gezi gibi etkinlik planlarının onune geçmekte olduğu, butun bunlara karşın ergenlerin gelecek beklentilerinin daha genel, ayrıntıdan yoksun ve hatta kalıplara uygun olduğunu, ayrıntılı planların yaşla birlikte arttığı görülmektedir

Daha çok sayıda olumlu beklenti oluşturmaın iyi olma halı, yüksek benlik saygısı, ve baş etme yollarını kullanma ile de ilişkisi bulunmuştur (Lanz ve Rosnati 2002, Libreska 2002) Olumsuz beklentiler ve değişken beklenti içeriklerinin, düşük iyi olma halını ve umutsuzluğu tanımladığı söylenmektedir (Nurmi 2001)

Argaval, ve arkadaşlarının (1983) travmatik durumların ergenlerin gelecek beklentisinin sayısını artırdığı ve yönünü değiştirdiğine ilişkin bulguları kuramı çalışana araştırmacılar tarafından oldukça ilginç bulunmuştur Bu araştırmanın bulgularına göre, gelecek beklentisi sadece kısa süreli travma yaşantısında ve kalıcı fiziksel yaşantı olmadığı durumlarda gelişebilmektedir Ev, sürekli bir iş ve toplumsal çevre gibi kalıcı algılanan özelliklerden yoksunluk, bireyin yaşamını yeniden sorgulamasına ve gelecekle ilgili değişik içerikli ve çok sayıda plan oluşturmaya neden olmaktadır

Ergenlerin gelecek beklentilerinin içeriği, genellikle, başarıya ilişkin, ilişkisel, varoluşsal, ve deneysel olmak üzere dört başlıkta toplanmaktadır Başarıya ilişkin beklentiler çoğunlukla, sınıfı geçmek, okulu bitirmek, bir meslek sahibi olmak, unvan ya da mevki sahibi olmaya doğru değişmektedir İlişkisel beklentiler genellikle,

sevgili bulmak bir eş seçmek, aile kurmak, çocuk sahibi olmak olarak örneklendirilmektedir. Varoluşsal beklentiler; daha iyi bir insan olmak, daha yardımsever olmak gibi bireyin kişisel özelliklerini değiştirmeyi ve toplumsal rolünü sorgulamasını tanımlamaktadır. Deneysel beklentiler ise ülke, iş, yaşam biçimi değiştirmek gibi bireyin yaşamsal durumunu tümüyle değiştirmesine ilişkin planlardır.

Bu çalışma daha önce araştırmacı tarafından yapılan benzer bir çalışmanın devamı niteliğindedir. İlk çalışma İzmit ve Ankara'da yaşayan ve benzer özellikler taşıyan iki ergen grubuna uygulanan bir ölçek doğrultusunda ergenlerin gelecek beklentisinin sayısının ve türünün karşılaştırılmasıdır (Artar 2002). İkinci çalışma ise derinlemesine görüşmeler kullanılarak deprem bölgesinde yaşayan ergenlerin gelecek beklentilerinin içeriğinin araştırılmasıdır. İlk çalışmada uygulanan araç "Gelecek Olayların Yoğunluğu Görevi", Cottle ve Klineberg (1974) tarafından geliştirilmiştir. Araçta açık uçlu tek bir soru ve yönlendirmeler bulunmaktadır. Ergenlerden, kendileriyle ilgili olabildiğince çok plan düşünüp yazmaları istenmekte, daha sonra sayıyı artırabilmek için yüreklendirilmekte ve son olarak her plan için olası ulaşılabilecek yaş kestirmeleri istenmektedir. İlk çalışmada eksik olan ergenlerin oluşturduğu planların içerikleri bu planlara ilişkin nedensel yüklemeleri ve planlarına ilişkin duygularıdır.

İlk çalışma sonuçlarına göre, deprem bölgesinde yaşayan ergenler, diğerlerine oranla daha uzun vadeli ve daha çok sayıda plan oluşturmuşlardır. Ankara'da yaşayan ergenlerle karşılaştırıldığında, İzmit grubunda depremi yaşayan ergenlerin gelecek planlarının içeriği

beklentilerden çok farklıdır. Bu gruptaki ergenlerin oluşturduğu varoluşsal ve deneysel planların sayıları; başarıya ilişkin ve ilişkisel planların sayılarından oldukça yüksektir. Bu bulgular bize deprem gibi travmatik bir olayın gelecek beklentisini gösteren planların sayılarını arttırdığını net bir şekilde göstermektedir (Artar, 2002). Bu bulgular incelendiğinde gelecek beklentisi gibi olumlu bir özelliğin travma ile gelişmiş, olması farklı bir incelemenin gerekli olduğunu düşündürmektedir. Bu çerçevede yeni bir çalışmaya gereksinim duyulmuştur. Bu çalışma travma yaşamış ergenlerin farklılaşan gelecek beklentisi planlarının içeriklerini, bu planlara ilişkin nedensel yüklemeleri ve duygusal bakışlarını araştırabilmektir.

YÖNTEM

Araştırma Grubu

Çalışma 2001 yılı Ekim ayında İzmit ilinde depremi farklı düzeylerde yaşamış; ama kalıcı bir yaralanma ya da ailesinden ve yakın akrabasından bir kayıp yaşamamış sekizi kız, toplam onaltı ergen üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ergenlerin yaş aralığı 17-14 ortalama yaşı 15.4'dür. Araştırma grubu orta sosyo-ekonomik düzeyden gelen bir okula devam eden ve belirtilen niteliklere sahip ergenler arasında gönüllülük ilkesi gözetilerek oluşturulmuştur. Araştırma grubundaki ergenler hepsi aynı okulda okumakta, aynı semtte olmasa bile yakın semtlerde yaşamakta olan, orta sosyo-ekonomik düzeyden ailelerin çocuklarıdır.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada gelecek beklentisi derinlemesine görüşme ile analiz edilerek gelecek beklentilerinin içerikleri ve ergenlerin bu beklentilere ilişkin algıları incelenmiştir. Görüşme

formu araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Görüşme formunun geliştirilmesinde bir önceki çalışmada ne tür bilgilerin eksik kaldığı sorusundan yola çıkılarak; depremi yaşayan ergenlerin ne tür gelecek planları yaptıkları ve bu planlara yönelik duygularının neler olduğu sorulmuştur. Bir görüşme toplam 8 sorudan oluşmakta ve yaklaşık kırkbeş dakika sürmektedir. Görüşmeler daha sonra deşifre edilerek sınıflanmış ve içerik analizi uygulanmıştır.

BULGULAR

Derinlemesine analizleri yapılan gelecek beklentisi görüşmeleri birçok ergenin (% 85) gelecek ile ilgili planlarının sayısal olarak yaşıtlarıyla yapılan diğer çalışmalardaki sayılarla karşılaştırıldığında oldukça fazladır. Tablo 1'de grldğu gibi bu planların çoğunlukla buldukları ili ya da ülkeyi değiştirmeye (sırasıyla % 51,% 47), hiç olmazsa yaşam Şartlarını ve kişisel özelliklerini değiştirmeye (vicdanlı olmak%29; dünyayı gezip insanlara yardım etmek% 24), yönelik planlar olduğunu göstermektedir. 15 yaşında bir erkek ergenin açıklamaları çarpıcıdır: "Ben mutlaka gideceğim buralardan yani öyle kaçıp gitmek değil benimki, değişik birşeyler yapmam gerekiyor mesela'ya gidebilirim orada çok iyi Őartlar varmış, olmadı büyük Őehirlere giderim ama oralarda deprem riski olmamalı". Bir başka 16 yaşında erkek " ben bu Őehirden ayrılmak istiyorum, korkum kesinlikle deprem değil yani deprem bölgesi bir yere de gidebilirim, ama burada sanki hiç birşey aynı değil değişiklik yapmam çok önemli..." demektedir. Kişisel özelliklere ilişkin planlar ilginçtir. Depremi yaşayan ergenler yardımseverlik, vicdanlı olmak, iyi bir insan olmak gibi bireysel özelliklerinde değişiklik yapmak istemektedirler. 15 yaşında bir kız, "Daha

nce, hiç aklıma bile gelmeyen Őeyleri planlıyorum, yani iyi bir insan olmak ve yardımsever olmak çok önemli görünüyor artık, eskiden bana önemli gelmezdi, ama en çok çevremizdeki bu özellikler beni etkiledi depremden sonra.." demektedir. 16 yaşında bir erkek, "ben önceden vicdanlı olmak gibi kavramları bilmezdim, hatta dalga bile geçerdik arkadaşlarla aramızda, ama Őimdi bunların önemli olduğunu biliyorum, yani insan vicdan sahibi olmazsa öyle geçip gidiyor yardım isteyen yanından..." diye belirtmiştir.

Planlarına ilişkin ayrıntılar ve zamanlama

Tablo-1 Depremi Yaşayan Ergenlerin Gelecek Beklentilerinin Konuları ve Yüzdeleri

Ergenlerin Gelecek Beklentileri	Yüzde %
Başka bir Őehre yerleşmek	51
Başka bir ülkeye gitmek	47
Daha yardımsever olmak	38
Daha vicdanlı olmak	29
Arkadaşlarına yardım eden biri olmak	27
Dünyayı gezip insanlara yardım etmek	24
Eğlenceli biri olmak	18
İyi bir işi olması	16
Güzel bir aile kurmak	14
Başarılı olmak	12

bilgileri istendiğinde bunları çok rahatlıkla tanımlamaktadırlar, 15 ergen bu planların bütün ayrıntılarını oluşturduklarından söz etmektedir. Sadece bir ergen (16 yaş kız) bu planların hiçbir ayrıntısını düşünmediğini dile getirmektedir.

Deprem bölgesinde yaşayan ve çok sayıda

varoluşsal ve deneysel plan oluşturan ergenlerin bu planlarını özellikle yaşamlarında etkili değişiklikler yapma isteğine bağlı olarak oluşturdukları görülmektedir. Ergenler çok sayıda ve yımser görünen bu planlarını yapmakla birlikte bu planların gerçekleşmesi konusunda umutsuz bir tablo sergilemektedirler. "Peki sence gerçekleşir mi bu planlar?" diye sorulduğunda genellikle birbirlerine benzer cevaplar vermektedirler. Onaltı yaşında bir kız ergen, "Aslında yapılmaz diye bir şey yok, fakat ben pek umutlu değilim kendimden, planlarken iyi de yapma zamanı gelince insan korkuyor" demektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Depremi yaşayan ergenler, birçok ülkede ve Türkiye'de yaşayan, ancak depremi yaşamayan ergenlere oranla, başarıya ve ilişkilere ilişkin değil, yaşamını ya da bireysel özelliklerini değiştirmeye ilişkin çok sayıda plan oluşturmuşlardır (Seigner ve Halabi-Kheir 1988, McCabe ve Douglas 2000, Artar 2002). Bireydeki duygusal değişikliklerin bireyin gelecek beklentisi oluşturmada anahtar rol oynadığı görüşü bu çalışmanın sonuçları ile oldukça tutarlı görünmektedir (Nuttin, 1984).

Ergenlerin gelecek planlarının gerçekleşmesine ilişkin umutsuz oldukları bulgusu, onların, bu travmatik yaşantı sonucunda bir değişiklik yaşadıklarını göstermektedir.

Birçok çalışma bu tür bir durum yaşamayan ergenlerin geleceğine yönelik yımser olduklarını göstermektedir (Nurmi 1989, Poole ve Cooney 1987). Ayrıca Emmons (1991) ve Salmela-Aro ve Nurmi (1997a, 1997b) yaptıkları çalışmalarında, başarı ve ilişkisel beklentilerin çokluğunun yüksek iyi olma halini tanımladığını ve deneysel ve varoluşsal planların ise düşük iyi olma halini işaret ettiğini belirtmektedirler. Bu araştırma sonuçları deprem bölgesinde yaşayan ergenlerin varoluşsal ve deneysel planlarına eşlik eden umutsuzluk duygularını açıklar niteliktedir.

Depremi yaşamak ergenlerin gelecek ile ilgili planlarının sayısını artırmakla birlikte yapısını da tamamen değiştirmiş görünmektedir. Ergenler, ellerindeki somut varlıklarla bağlarının yok olduğu (butun eşyalarını kaybetmek gibi) ve topluluk olarak benzer problemler yaşadıkları için bireysel ve yaşamsal değişimler istemekte, fakat kendilerinde gerçekleştirme gücünü bulamamaktadırlar. Bu sonuç, üzerinden çok uzun zaman geçse bile depremi yaşayan ergenlerin ve bölgenin hala destek hizmetlerine gereksinimi olduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

Argarwal A, Tripathi, K K, Srivastava M (1983) Social roots and psychological implications of time perspective. *International Journal of Psychology*, 18: 367-380.

Artar M (2002) Comparison of future time perspective of adolescents from earthquake and non-earthquake regions in Turkey (çinde) *Adolescents Future Orientation Theory and Research* (Eds) Trempala T, Malmberg LE, European University Studies. Peter Lang, Frankfurt.

Confolonien E (2002) A narrative perspective on the future Transition to adulthood (İçinde) Adolescents' Future Orientation Theory and Research (Eds) Trempala T, Malmberg LE, European University Studies, Peter Lang, Frankfurt

Cottle TJ, Klneberg S (1974) The Present of Things Future , Mac Millan Press, New York

Emmons R A (1991) Personal strivings, daily life events and psychological and physical well-being Journal of Personality, 59 455-472

Gillispie JM, Allport GW (1955) Youth's outlook on the future (a cross-national study), Doubleday Company, New York

Hobfoll SE (1998) Stress culture and community, Plenum Press, New York

Lanz M, Rosnati R (2002) Adolescents' and young adults' construction of the future effects of family relations, self-esteem, and sense of coherence (İçinde) Adolescents' Future Orientation Theory and Research (Eds) Trempala T, Malmberg LE, European University Studies, Peter Lang, Frankfurt

Libreska H (2002) Life perspectives of adolescents in the context of social and economic changes in Poland (İçinde) Adolescents' Future Orientation Theory and Research, (Eds) Trempala T, Malmberg LE, European University Studies, Peter Lang, Frankfurt

Malmberg LE (2002) Adolescents' brased means and future expectations (İçinde) Adolescents' Future Orientation Theory and Research (Eds) Trempala T, Malmberg LE European University Studies, Peter Lang, Frankfurt

McCabe K, Douglas B (2000) First comes work, then comes marriage Future orientation among African American young adolescents Family Relations, 49 (1) 63-68

Nurmi JE (1989) Planning, motivation and evaluation in orientation to the future a latent structure

analysis Scandinavian Journal of Psychology, 30 64-71

Nurmi JE (2001) Navigating through adolescence Introduction (İçinde) Navigating through adolescence (Ed) Nurmi JE, European Perspectives, Routledge, New York

Nurmi JE, Lıceanu A, Libreska H (1999) Time perspective of polish yought (İçinde) The adolescent experience European and American adolescents in the 1990's (Ed) Alsaker FD, Flammer A, Mahwah N J, Lawrance Erlbaum, NJ

Nuttin JR (1984) Motivation planning, and action A relational theory of behavior dynamics Hillsdale, Lawrance Erlbaum, NJ

Poole ME, Cooney GH (1987) Orientations to the future A comparison of adolescents in Australia and Singapore Journal of Youth and Adolescence, 16 129-151

Salmela-Aro K (2001) Personal goals during the transition to young adulthood (İçinde) Navigating through adolescence (Ed) Nurmi JE, European Perspectives, Routledge, New York

Salmela-Aro K, Nurmi JE (1997a) Goal contents, well being and life context during transition to university A longitudinal study International Journal of Behavioral Development, 20 471-491

Salmela-Aro K, Nurmi JE (1997b) Positive and negative self-related goals and subjective well-being A prospective study Journal of Adult Development, 4 179-188

Seigner R (1992) Future orientation Age related differences among adolescent females Journal of Youth and Adolescence, 21 421-437

Seginer R ve Halabi-Kheir H (1998) Adolescent passage to adulthood Future orientation in the context of culture, age and sex International Journal of Intercultural Relations, 22 309-328